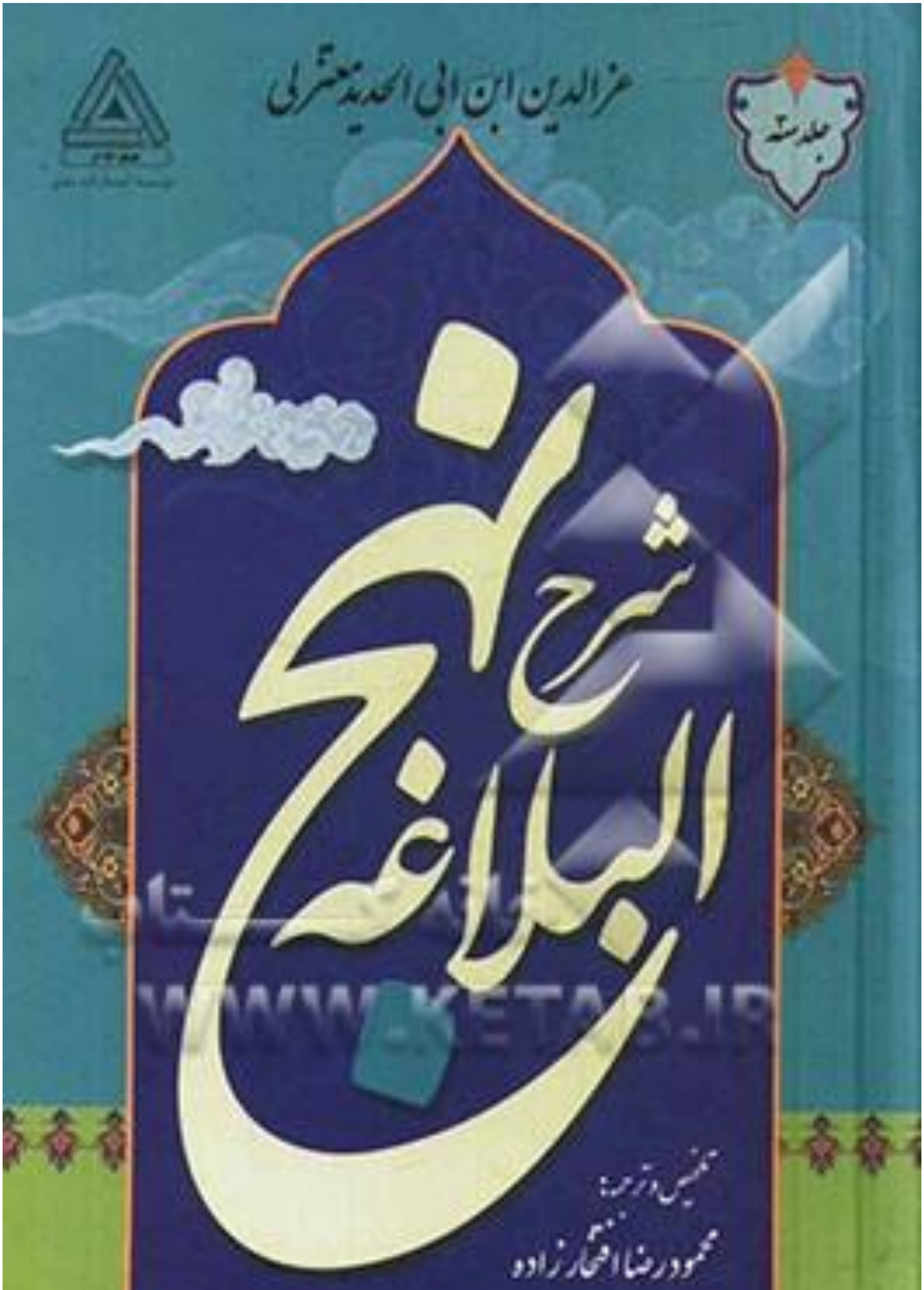
عزالدین ابن ابی الحدید معتزلی
شرح نهج البلاغه
تلخیص و ترجمه
محمود رضا افتخار زاده
WWW.KETAB.IR

عزالدین ابن ابی الحدید معتزلی

(۶۵۶ - ۵۶۸ مهشیدی)

شرح نهج البلاغه

۱

تلخیص و ترجمه

محمودرضا افتخارزاده

www.ketab.ir

مؤسسه انتشارات مدبّر ۱۱۵ — دین ۱۵

نام کتاب : شرح نهج البلاغه جلد اوّل

مؤلف : ابن ابی الحدید معتزلی

تلخیص و ترجمه : دکتر محمودرضا افتخارزاده

ناشر : موسسه انتشارات مدبّر

ناظر چاپ : اردلان خوشبخت مروی

قطع : وزیری جلد اول ۸۴۸ صفحه جمع سه جلد ۲۴۷۲ صفحه

تیراژ : ۱۱۰۰ دوره دو رنگ

نوبت چاپ : اول ۱۳۹۳ خورشیدی - ۱۴۳۶ مهشیدی

حروفچینی : ... فیروزخانی

صفحه‌بندی : ... و حسن فیروزخانی

لیتوگرافی : ... انتشارات مدبر

چاپ : چاپخانه ...

قیمت دوره ۳ جلدی : ۱۵۰ هزار تومان

این اثر مشمول حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۴۸ ... می‌باشد، هر نوع استفاده تجاری و بازرگانی از این کتاب [نهج البلاغه] اعم از بازنویسی، خلاصه‌نویسی، ... کامپیوتری، الکترونیکی لوح فشرده (CD) شبکه اطلاع‌رسانی، انواع بزرگ راههای اطلاع‌رسانی ...، اینترنت، ترجمه و برگردان به هر یک از زبانهای زنده دنیا و... هر نوع تکثیر کلا و جزء بدون موافقت ... قابل تعقیب قانونی می‌باشد.

پست الکترونیک: info@modabber-co.ir صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۶۱۵۰

افتخارزاده، محمود، ۱۳۳۲ - نهج‌البلاغه. فارسی. برگزیده. شرح - شرح ... ترجمه محمودرضا افتخار زاده - تهران: مدبر، ۱۳۹۲ - ج. - موسسه انتشارات مدبر؛ ۱۱۵. دین ۱۵ ... دوره: 978-964-6631-84-7 ج. ۱: 978-964-6631-81-6 ج. ۲: 978-964-6631-82-3 ج. ... فیپا - فارسی - عربی. - علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- کلمات قصار ... علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- نامه‌ها - علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ ... - ۴۰ ق. -- خطبه‌ها - علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه ... شریف رضی محمدحسین، ۳۵۹ - ۴۰۶ ق. گردآورنده - سید رضی، ۱۹۳۴-۱۹۸۶ م ... علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج‌البلاغه. شرح - ۱۳۸۹ ۶۱۶ BP ۳۸/۰۲۴۴ الف / ۹۷/۹۵۱۵ - ۲۲۵۳۶۰۴

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۳۱-۸۱-۶ ISBN : 978-964-6631-81-6

مشترک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۳۱-۸۴-۷ ISBN : 978-964-6631-84-7

این کتاب با حمایت معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی چاپ شده است.

www.ketab.ir

مقدمه مترجم

مرح... تألیف عزّالدین ابو حامد پسر هبة الله بن محمّد بن محمد بن حسین ... ابی ... دید مداینی، معروف به ابن ابی الحدید معتزلی است.

ابن ابی ... دیـ... شاعر، عـالم، مـحدّث، اصولی، فـقیه، مـتکلّم و مـورّخ برجستهٔ ایرانی روزگار ... یان است. وجه تسمیهٔ معتزلی به دلیلِ گرایش او به مکتبِ کلامی معتزله بغداد ...!

وی در آغاز ماه ذی حجّهٔ ... ۸ ... مهشیدی در تیسفون یا مدآین بزاد و زیست و دانش آموخت و با مذاهب ک... روزگار... آش... شد!

اشعار و آثارِ روزگار جوانی او نشان ... که وی نیز چون بیشتر مردم مداین، شیعهٔ امامی دو آتشه‌ای بوده است. در پی ... رت به بغداد و گرایش به مذهبِ کلامی معتزله، دیدگاه اعتقادی – کلامی او دگرگون ... اما ... به اهل بیتِ پیامبر اسلام ﷺ به قوّت خویش باقی ماند. او این واقعیت ... شرح بیست جلدی نهج البلاغه نشان می‌دهد. شاید که اعتزالِ کلامی او از ... سو ... نزدیکی وی به دربار خلافت و دولت عباسی از دیگر سو او را به نوعی مماشات ... تقیّه کشانده باشد. با این همه، ابن ابی الحدید تملّقِ خاطری به عربان نداشت ... بودن خویش استوار بود. او که برای شرح نهج البلاغه، علاوه بر منابع دست اول ... تاریخی کلامی، به مصاحبه با مشایخ بزرگ روزگارش روی آورده در گفتگو ... علویانِ بصره، نقل می‌کند که: «باید دانست که اسلام، پس از رحلتِ رسول ﷺ ... دل و درونِ اصحاب و مسلمانان جا یافت و آن هنگامی بود که پیاپی فتح و فتوح و کشورگشایی آغاز شد و اموال و غنایم سرشار و بسیار نصیب عربان گردید. یعنی هنگامی که عربان مزهٔ زندگی را چشیدند و لذت دنیوی را شناختند؛ پوشاک نرم و لقمهٔ

www.ketab.ir

چرب و نوشاب گوارا پوشیدند و خوردند و نوشیدند و از زنان رومی کام گرفتند و بر گنجینه‌های قیصر و کسری دست یافتند و زندگی خشن و سخت بدوی و بیابانی را از یاد بردند و خوردنِ مار و مور و ملخ و سوسمار و موش و خرگوش و دیگر حشرات را فراموش کردند و به جای کرباس و پلاس، ابریشم و دیباج پوشیدند و شیرینی‌های نرم و شربت‌های گوارا و پالوده‌های سرد سر کشیدند و بر زر و سیم ایران و روم چنگ انداختند! وقتی چنین دیدند، اسلام عزیز شد! و سفت و سخت بر اسلام چسبیدند و آن را بس بزرگ داشتند و گرامی و مقدس شمردند و آن همه شک و نفاق و سُخریه به ایمان و تقوا و اخلاص تبدیل شد! وقتی از برکت اسلام به آن همه جاه و مقام و مال و منال و ثروت و قدرت و شوکت رسیدند، اسلام گرامی و عزیز گردید و آنان متدین و متعصب، که اسلام را وسیله‌ای برای رسیدن به دنیا دیدند، از این رو نسبت به حریم و حرمت آن تعصب ورزیدند و در بزرگداشت آن مبالغه بسیار کردند و پیامبری که اسلام را آورده بود، عزیز و محترم داشتند! أسلافِ منافق و بی‌دین و ایمان، جای‌شان را به اخلاف متدین و مؤمن دادند! و براستی اگر آن کشورگشایی‌ها و رسیدن به آن همه قدرت و ثروت دنیایی نبود، اسلام پس از رحلتِ رسول‌ﷺ در همان جزیرة‌العرب خاموش و فراموش می‌شد و تنها یادی و نامی از آن در تاریخ می‌ماند».

شرح ابن ابی الحدید بر نهج‌البلاغه بسیار خواندنی و سرشار از تازه‌های دست نیافتنی است، چرا که آن مرحوم با مشایخ بزرگ حدیث، کلام و تاریخ روزگارش مصاحبه و گفتگو کرده و از آن نوابغ اندیشه و علم مطالبی نقل کرده که براستی بی‌مانند و به یاد ماندنی و جاودانه است. او در تحلیل رویداد سقیفه، در گفتگوی با یکی از مشایخ برجستهٔ کلام روزگارش می‌نویسد: «تنها قدرت و ثروت و دستیابی به زر و زیور و زیبایی‌های زندگی دُنیوی، همواره عامل غصب [illegible] نیست، آنچه در آغاز روی داد، عطش مقام و جاهِ دُنیوی بود وگرنه هر [illegible] کرباس می‌پوشیدند و نانِ جوین می‌خوردند و از لذایذ دنیوی دوری می‌کردند، [illegible] به امر و نهی و همان عنوانِ خلیفهٔ مسلمین و امیر مؤمنین بود و همین [illegible] باعث آن رویداد گردید».

ابن ابی الحدید به توصیهٔ علقمی، وزیر شیعه‌ی آخرین خلیفهٔ عباسی، به شرح نهج البلاغه علوی پرداخت. او به هنگام یورش مغولان به ایران و عراق و سرانجام

www.ketab.ir

محاصرهٔ بغداد، همچنان مشغول تألیف این شرح بوده است. وی در شرح خطبهٔ ۱۲۸، آنجا که حضرت ﷺ از یورش مغولان خبر داده است می‌نویسد: «خبر غیبی حضرت ﷺ دربارهٔ مغولان را ما امروز در روزگار خود به عیان دیده و می‌بینیم، رویدادی که مردم از آغاز اسلام چشم براه آن بوده‌اند، اکنون در زمان ما روی داده و ما [illegible] جهان اسلام گرفتار مغولان شده‌ایم. مغولان تاتارانی هستند که از خاور دور به [illegible] آسیای مرکزی رو آورده‌اند و اکنون سپاهشان به عراق و شام رسیده است. بر [illegible] ماوراء النهر و خراسان و دیگر سرزمین‌های عجم چنگ انداخته‌اند. فتنه‌ای که تاریخ از آغاز [illegible] تاکنون به یاد ندارد... هم اکنون که این شرح را می‌نویسم بغداد در محاصره [illegible] [illegible] وزیر، همه کارهٔ خلافت و دولت است و رتق و فتق امور به دست با [illegible] [illegible] در جنگ حضور نیافته و برای سامان دادن امور در دارالخلافه ماند [illegible] [illegible] اسلام از درایت و تدبیر او بهره‌مند می‌شود...».

ابن ابی الحدید [illegible] بغداد [illegible] دربار خلافت و دولت راه یافت. نخست کاتب دارالتشریفات شد و [illegible] دیوان خلافت گردید. اندکی بعد سرپرستی بیمارستان بغداد را بر عهده گرفت. [illegible] کتابخانه‌های بغداد نیز با وی بود.

ابن ابی الحدید دارای آثار ادبی، فقه [illegible] روایی، تاریخی بسیاری است که نام شانزده اثر از او در تاریخ ادبیات اسلامی [illegible] شده است: ۱- الاعتبار علی کتاب الذریعة. ۲- انتقاد المستصفی (نقد کتاب المستصفی [illegible] غزالی توسی). ۳- حاشیه بر کتاب المفصل فی النحو. ۴- شرح کتاب المحصل [illegible] رازی). ۵- شرح کتاب مشکلات الغرر (تألیف ابوالحسین بصری در کلام). ۶- [illegible] اشعار. ۷- شرح نهج‌البلاغه. ۸- شرح کتاب الیاقوت (تالیف ابن نوبخت، در کلام). [illegible] النقیض. ۱۰- العبقری الحسان (در کلام، تاریخ و ادبیات). ۱۱- الفلک [illegible] ۱۲- [illegible] قصائد السبع العلویات. ۱۳- المستنصریات. ۱۴- نظم فصیح ثعلب. ۱۵- [illegible] فی علم الاصول (نقد کتاب فخرالدین رازی). ۱۶- الوشاح الذهبی فی العلم [illegible]

مورخان در زمان مرگ ابن ابی الحدید دچار اختلاف هستند. ابن شاکر در [illegible] الوفیات و عیون التواریخ و ابن کثیر در البدایة و النهایة و عینی در عقد الجمان و ابن حبیب حلبی در دُرّالاسلاک مرگ او را در سال ۶۵۵ مهشیدی نوشته‌اند. صاحب کتاب نسمة السحر به نقل از الدّیار بکری نوشته که وی هفده روز پیش از ورود مغولان به

www.ketab.ir

بغداد درگذشته است. مغولان در ۲۰ محرّم سال ۶۵۶ مهشیدی وارد بغداد شدند.

ذهبی در سیرة النبلاء می‌گوید: «ابن ابی الحدید در ۵ جمادی الآخر سال ۶۵۶ مهشیدی درگذشته است».

ابن فوطی در کتاب مجمع الالقاب گوید که: «ابن ابی الحدید سقوط بغداد را درک کرده، چراکه او و برادرش موفق الدین در خانهٔ علقمی وزیر پناه گرفته بودند و از شمشیر مغولان رستند!».

ابن فوطی در کتاب الحوادث الجامعه گوید که: «عز الدین مرگ برادرش موفق ال[illegible] را د[illegible]جمادی الثانی ۶۵۶ مهشیدی درک کرده و چهارده روز پس از مرگ [illegible]ادرش [illegible]یسته است!».

[illegible]رح [illegible]لاغه تألیف ابن ابی الحدید را سرشار از ناگفته‌های تاریخی یافتم، از این رو [illegible] را [illegible] ال[illegible]لخیص ریختم و آنچه را شایستهٔ شرح کلام علوی یافتم به پارسی برگر[illegible]م، ا[illegible]ه مفید افتد!

محمودرضا افتخارزاده

تهران - ۲۸ مهرماه ۱۳۸۳ خورشیدی

www.ketab.ir

یادداشت مترجم

این اثر در سال هشتاد و سه خورشیدی ، تلخیص و ترجمه شد تا مانند دیگر ترجمه ها خدمتی باشد به زبان و ادبیات پارسی .« ناشر» به دلیل خرفتی ، فرسودگی و سودجویی ، چاپ این اثر را به بهانه هایی به تاخیر انداخت و در ضمن با ترفند هایی ناجوانمردانه امتیاز دایم چاپ اثر را از مترجم گرفت و سرانجام درپایان سال نود و سه ی خورشیدی این اثر را به گونه ای بسیار نامطلوب چاپ کرد و بر آن قیمتی بسیار گزاف و گران نهاد تا دست مایه و سرمایه کارش را از این کتاب به دست آورد! خواننده احتمالی این کتاب بداند که مترجم را در چاپ و نشر و بها و در آمد این کتاب هیچ دخالت و نفعی نبوده و نیست و بدین وسیله ناخشنودی خویش را از «ناشر» و این «چاپ» اعلام می دارد!

محمودرضا افتخارزاده

تهران

زمستان 1393خورشیدی

www.fehresteasar.com

www.fehresteasar.blogfa.com